

Van bomen en heren

Een achttiende-eeuws geschil tussen 's-Graveland en Hilversum
over een vaart, een weg en bomen

door W.J. Dral

Van bomen en heren

Een achttiende-eeuws geschil tussen 's-Graveland en Hilversum
over een vaart, een weg en bomen

door W.J. Dral

Inleiding

Alsoo de Regenten van den Dorpe van Hilversum hebben kunnen goet vinden niet alleen voor enige tijd maer voornamentlijk op gisteren en soo wij vreesen ook op heeden te doen kappen en roijen de bomen staande op de gemene weg van den Dorpe van 's Gravelandt (...) soo hebben Hooft In-gelande van 's Graveland vermeenende daerdoor in haar regt ten uysterste te zijn benadeelt, geresolveert zig daer jegens door middele van regte te opposeeren (...).

Zo begon de Amsterdamse burgemeester en Hoofdingeland van 's-Graveland Jan Bernd Bicker zijn brief, waarmee de laatste etappe werd begonnen van een slepend conflict tussen 's-Graveland en Hilversum over de eigendomsrechten van de

Gooise Vaart, de weg en de bomen daarlangs. Dit geschil, dat zijn oorsprong kende in de 17e eeuw, vond zijn ontknoping in 1738 met een uitspraak van een commissie van de Hoge Raad.

Hilversum moest het opnemen tegen machtige Amsterdamse regenten. Het is aardig om deze schijnbaar ongelijke strijd te aanschouwen en des te verrassender wanneer men de uiteindelijke beschikking in ogenschouw neemt.

Het belangrijkste probleem waar men tegen aanloopt bij een onderzoek naar zaken die spelen in het eerste kwart van de achttiende eeuw is het ontbreken van Hilversumse bronnen. Veel voor deze zaak belangrijk materiaal is toen met de rest van het archief verbrand tijdens de grote brand van 1766 (zie elders in dit nummer).

De weg en de vaart, en wellicht één van de bomen waarover het conflict ging (M. Betlem, coll. Goois Museum).

Wij zijn voor de reconstructie van het conflict dus uitgegaan van 's-Gravelandse bronnen. Deze beperking maant uiteraard tot voorzichtigheid. Toch blijven de Hilversummers uit die tijd niet geheel voor ons verborgen. Af en toe vangen wij een glimp van ze op en verschijnen ze in een getuigenverklaring of doen zij een voorstel aan de Hoofdingelanden via hun procureur. Feit blijft echter dat wij de kwestie door de 's-Gravelandse bril zullen moeten bezien. Met deze handicap in ons achterhoofd buigen wij ons over het conflict.

Voordat het daadwerkelijke conflict aan de orde komt, zal eerst een schets van de periode gegeven worden en een korte beschouwing over de stichting van 's-Graveland. Bovendien zullen we kort stilstaan bij de procesgang in de zeventiende en achttiende eeuw.

De stichting van 's-Graveland

Op 17 maart 1625 verkregen een aantal Amsterdamse heren het octrooi van de Staten van Holland en Westfriesland om de grond te ontginnen *gelegen opt uysterse van Goylandt (...) aende Miente aldaer (...) tegens den Gestichte van Utrecht ende paelende aan de eygdommen van Anckeveen, Cortehouff, Loosdrecht, St. Martensdijck ende daer omtrent*.¹ Het omschreven gebied is het overgangsgebied van de Gooise zandgronden naar het Hollands-Utrechtse laagveengebied. Het octrooi werd verleend aan Jan Ingel en consorten. Deze Jan Ingel – jurist te Amsterdam – was rentmeester van de heerlijkheid van Ankeveen.² Hij en de zijnen werden verplicht binnen vier jaar met het in cultuur brengen van het land te beginnen.

Het ontginnen stuitte op verzet van bewoners uit de omgeving (m.n. Hilversummers). Omstreeks 1300 waren de gebruiksrechten van de gronden, die niet in particulier bezit waren, door de Hollandse graaf aan de bewoners van het Gooi geschonken.³ Met een aanvulling (ampliatie) op het octrooi probeerden de Staten in 1626 het dreigende conflict tussen de Gooiers en de aanvragers nog te sussen.⁴ Het traineren van de ontginningswerkzaamheden duurde echter voort. In 1634 kwam men tot een vergelijk en tevens werd de verkaveling geregeld in de *Cavel conditie van 's Graveland Geleghen in Goyland*.⁵ Van belang was dat een stuk land (het 'Tweede Block', hierin liggen o.a. de Kerkelanden) aan de stad Naarden en

de Gooise dorpen werd teruggegeven en dat er vanaf de 's-Gravelandse Vaart op kavel 26 een vaart en een weg richting Hilversum gerealiseerd zou gaan worden.⁶

De polder omvatte 27 kavels, die verloot werden onder zes personen. Deze zes zogenaamde Hoofdingelanden vormden ook het bestuur, want *alle gesach over 's Graveland zal staen aen de ses tegenwoordighe Hooft-Inghelanden, haer leven ghedurende, soo langhe sij twintigh Morgen inde selve participeren*.⁷ In deze verkavelingsakte werden de eerste zes Hoofdingelanden opgesomd. Jan Ingel hoorde daar niet meer bij. De advocaat en rentmeester van de heerlijkheid Ankeveen was uitgeloot.

De naam die we als eerste tegenkomen was er meteen één van nationale allure: Andries Bicker. Hij was niet alleen burgemeester van Amsterdam, maar blies tevens zijn partijtje mee in de nationale politiek. Hij was met o.a. zijn broer Cornelis en Adriaan Pauw één van de oppositieleiders tegen stadhouder Frederik Hendrik. Onder Bickers leiding vormde de Hollandse regenten steeds meer

Andries Bicker (1586-1652), burgemeester van Amsterdam en Hoofdingeland van 's-Graveland (1634-1652).

een gesloten front tegen Frederik Hendrik en verzetten zij zich tegen de dynastieke politiek der Oranjes. De vrede van Munster in 1648 – dit jaar 350 jaar geleden gesloten – was met name het werk van de Hollandse regenten onder leiding van bovengenoemde Amsterdamse heren. Tot één van de voornaamste tegenstanders van deze vrede behoorde de jonge stadhouder Willem II, zoon van de in 1647 overleden Frederik Hendrik. Willem zag zijn militaire aspiraties in rook opgaan toen Holland een groot deel van de troepen wilde afdanken. De aanslag op Amsterdam, die de jonge stadhouder in 1650 beraamde, kostte Andries Bicker zijn burgemeesterspost.⁸ Na de plotselinge dood van Willem II op 24-jarige leeftijd keerde Bicker echter als burgemeester terug. De Staten Generaal besloten geen nieuwe stadhouder te benoemen. De regenten, die een regering zonder stadhouder voorstonden, konden hun macht maximaal ontplooiën. De Bickers – het zal geen verbazing wekken – waren hier voorstanders van. De latere raadpensionaris De Witt was familie van de Bickers; hij was getrouwd met Wendela Bicker. Andries Bicker was dus geen onbelangrijk heer in de Republiek.

De tweede naam in de akte was Anthonis Oetgens van Waveren, oud-burgemeester van Amsterdam. De derde Hoofdingeland kwam eveneens voort uit een vooraanstaand Amsterdams geslacht: Reynier Pauw bekleedde op dat moment de post van raadsheer in de Hoge Raad van Holland. Verder maakten nog Abel Mathijsz Burgh, Cornelis van Davelaer, heer van Petthem, en Benedictus Schaeck, heer van Anckeveen deel uit van het eerste College van Hoofdingelanden.⁹ Ook Godert van Reede en P.C. Hooft bezaten grond in de polder, maar zaten niet in het polderbestuur.

De bestuursvorm die men koos leek op die van een ambachtsheerlijkheid. Er werd echter geen ambachtsheer benoemd maar 's-Graveland werd ingericht als een privaatrechtelijke eenheid van grondbezitters. De grondbezitters lieten zich vertegenwoordigen door het College van Hoofdingelanden. De leden van dit college mochten het ambt hun leven lang bekleden. Voorwaarde was wel dat zij tenminste 20 morgen grond in de polder in eigendom hadden. Voor de benoemingen moest echter de toestemming van zowel Rekenkamer als de Staten van Holland verkregen worden.

Tevens benoemde het college drie heemraden die voor tenminste 10 morgen in de polder moesten deelnemen. Met de oprichting op 20 juni 1636 van een eigen gerecht bestaande uit een schout en vijf schepenen was de inrichting van het dorpsbestuur een feit.¹⁰ De schout en de schepenen werden door het College van Hoofdingelanden voorgedragen, maar benoemd door de baljuw van Gooiland.

Het college vergaderde in principe eenmaal per jaar op de tweede dinsdag van augustus. Deze vergadering vond meestal plaats in Amsterdam, waar de heren woonachtig waren. In deze vergadering werd tevens de jaarrekening besproken en goedgekeurd. Per vergadering moesten tenminste drie van de zes Hoofdingelanden aanwezig zijn. Besluiten werden genomen met meerderheid van stemmen, bij het staken der stemmen werd er geloot.¹¹ Het polderbestuur behield deze structuur gedurende het bestaan van de Republiek. Na de Franse inval in 1795 werd het College van Hoofdingelanden bij decreet van de *representanten van het volk van Holland* opgeheven. Na de Franse tijd werd door koning Willem I weliswaar toestemming verleend om het polderbestuur in oude glorie te herstellen, maar het nieuwe reglement bepaalde dat er vier gekozen Hoofdingelanden zouden komen. Zij werden bij meerderheid gekozen door *alle grondeigenaren*. In 1857 werd het bestuur geheel gereorganiseerd.

De Cavelconditiën en de komst van de Gooise Vaart

Ondanks het hevige verzet van de Hilversummers bij het ontstaan van 's-Graveland had het dorp hier niet alleen ellende van. In 1634 werd een begin gemaakt met de Gooise Vaart en dat betekende voor Hilversum een waterwegverbinding met Amsterdam. Artikel 9 van de verkavelingsakte bepaalde dat er om en nabij de Hollandsche Camp op de kavel 26 een weg moest komen richting Hilversum. In artikel 12 tenslotte is er sprake van een *Wegh ende Vaerte bij die van Hilversum te maken*. Deze vaart en weg zouden mede dienen voor de kavels 26 en 27. In 1642 ontstond er een conflict over de bomen in het uiterste westen van 's-Graveland. Op dit overland (tussen de 's-Gravelandse Vaart en de *Hollantsche Rade of Wegh*) stond een *parthije Els en Willigen Boomen* ter hoogte van de kavels van de heren Abel Matthijsz Burgh, Adriaan Dirckxsz Sparwer en Marten Codde. De Hilver-

Copie.

Conditien ende Voorwaerden / ghearresteert by d'Hooft-Ingelanden van 's Gravelant / ende by alle d'Ingelanden ingewillight / ende aenghenomen / op de welke de Landen ende Gronden in den geheelen ommeloop / ofte districte van dien / van den anderen ghescheyden / ende by Lootinge gecabelt sullen worden.

Iden eersten / Dat alle ghesach over den vooz. districte / ende aendeven van dien / soo veel als hooft-Ingelanden tot benefiit van nieuwe bedijkingen is competerende / ofte naemaels soude moghen werden geseferceert / t'eenemaal ende in't gheheel sal staen aendes Personen hooft-Ingelanden die jehentwoozigh zijn / haer leven lanck gheduyrende / namentlijck

I.
Dat alle ghesach over 's Gravelant sal staen aende ses jehentwoordige hooft-Ingelanden, haer leven gheduyrende, soo lanck sy twintigh Morgen inde selve participeren.

2 2

Voorblad van de Cavel conditien (Coll. SAGV).

summers meenden dat de grond hen toebehoorde en hakten vrolijk de bomen om. In dit geschil moest de Hoge Raad er uiteindelijk aan te pas komen. De Raad besliste dat de grond eigendom was van de ingelanden van 's-Graveland. Op de grond mocht gedeeltelijk één rij en gedeeltelijk twee rijen bomen geplant worden. Zij moesten wel zodanig neergezet worden dat er tussen de bomen genoeg ruimte was om *de ingelanden van Hilversum haere materie daer door bequamelijk*

mogen brenge ofte cruijen.¹² Nauw betrokken bij deze zaak waren de eerder genoemde Amsterdamse regenten Andries Bicker en Reynier Pauw, en de oud-buurmeester van Hilversum Gerrit Geritsz.

In 1650 – het jaar waarin stadhouder Willem II een aanslag op Amsterdam beraamde – richtten Reynier Pauw en de buurmeesters van Hilversum een verzoek tot de Rekenkamer van de Domeinen om

Reynier Pauw (1591-1676), raadsheer in de Hoge Raad en Hoofdingeland van 's-Graveland (Coll. Iconografisch Bureau, Den Haag).

de Gooise Vaart te mogen verlengen richting Hilversum. Tevens werd verzocht een ligplaats en opslagruimte te mogen aanleggen. Daardoor zouden de goederen niet meer op de weg, die ook diende als oprijlaan naar het buiten van Pauw, gelegd hoeven te worden. Op 20 oktober 1650 ging de Rekenkamer hiermee akkoord.¹³

De Republiek in het begin van de achttiende eeuw

Na de uitspraak in 1643 werd het betrekkelijk stil. Ogenschijnlijk was de zaak beslecht en waren de eigendomsrechten helder en duidelijk omschreven. In 1732 ging het echter weer mis. In de tussenliggende periode bestond er dus geen noemenswaardig verschil van mening!

De Republiek bevond zich in dat jaar midden in het Tweede Stadhoudersloos Tijdperk (1702-1747). Na de dood van stadhouder Willem III in 1702 begroette men in veel gewesten het wegvallen van de greep van de stadhouder met een zucht van verlichting. Holland had geen behoefte meer aan een stadhouderlijk bewind en deelde binnen een

week na het overlijden van Willem III in de Staten Generaal mee dat er geen nieuwe stadhouder aangesteld zou worden voor het gewest. Dit voorbeeld werd meteen door Zeeland, Utrecht, Gelderland en Overijssel gevolgd. Alleen Friesland en Groningen kenden nu nog een stadhouder. Johan Willem Friso werd dus niet verheven tot stadhouder over alle gewesten. De algehele leiding van de Republiek viel toe aan de Hollandse raadpensionaris Heinsius. De oorlogen die Willem III gevoerd had, hadden in financieel opzicht hun tol geëist. De overheidsfinanciën waren er in 1702 beroerd aan toe. Na de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) was de toestand zo slecht geworden dat men vóór het tekenen van de vrede al begon met het afdanken van de troepen. De staatsschuld was zo hoog opgelopen dat men in 1715 de uitbetalingskantoren moest sluiten, omdat er geen geld was om de rente te betalen. Niet dat er geen geld was onder de mensen; er waren veel rijken, maar het belastingsysteem was achterhaald. Voorgestelde belastinghervormingen werden weggestemd. Zo bleef men doormodderen. Tot een sanering van de financiën kwam het niet.

Ook de broodnodige staatkundige hervormingen, die tijdens de Tweede Grote Vergadering (1716-1717) gerealiseerd zouden moeten worden, kwamen niet van de grond.¹⁴ Als toonaangevende mogendheid had de Republiek na de vrede van Utrecht in 1713 afgedaan. Ze zakte als mogendheid langzaam terug naar de tweede rang. De leiding van de Republiek lag in 1732 in handen van de bekwame Hollandse raadpensionaris Simon van Slingelandt, die ook buiten de grenzen van de Republiek groot aanzien genoot. Slingelandt had zich aanvankelijk niet erg geliefd gemaakt bij de regenten met zijn vergaande belasting- en bestuurlijke hervormingsvoorstellen. Met lede ogen zag hij schaafteloos ambts- en machtsmisbruik en ergerlijk nepotisme (bevoordeling van familieleden) aan van o.a. Willem Sautijn, één der Hoofdingelanden.¹⁵ Sautijn was in 1731 als Hoofdingeland gekozen. Zijn companen in het College van Hoofdingelanden waren in 1732 Jan Bernd Bicker, Jacob van Strijen, Bonaventura Oetgens van Waveren, Dirk Sautijn en Abraham Alewijn.¹⁶

De opleving van het conflict

Op 13 november 1732 verschenen voor Jan Hagen, schout, Dirk Sautijn en Govert de Jonge, sche-

Willem Sautijn (1703-1743), Hoofdingeland van 's-Graveland ten tijde van het conflict, geschilderd door J. Fournier (Coll. Rijks Museum, Amsterdam).

penen van 's-Graveland, de heren Tatik Roelen en Jan Janz de Bree. Beiden woonden in 's-Graveland, waren op leeftijd en werkten voor de heer Alewijn. Roelen vertelde dat hij in opdracht van de tuinman van Alewijn op 23 oktober de Gooise Vaart aan het uitdiepen was. Om drie uur 's middags had hij bezoek gekregen van Gijsbert Vlaanderen Dekker en Barent Smallenburg. Beide heren waren buurmeester van het nabijgelegen Hilversum. Zij vroegen Roelen *wat hij daar kwam te verrigten, en op wiens orde hij sulks dede*. Deze zei hen in opdracht van de dijkgraaf en heemraden van 's-Graveland dit werk te verrichten. Hierop hadden de buurmeesters geantwoord *als daar wat aan te suiijveren is, soo is sulks ons werk, en niet het werk van den Heer Alewijn*. Als de dijkgraaf en de heemraden het nodig vonden de vaart uit te diepen, hadden ze eerst maar contact op te nemen met Dekker en Smallenburg. Ze verboden Roelen door te gaan met zijn werk. Nog dezelfde dag kregen Roelen en De Bree opdracht van de tuinman van Alewijn om de volgende dag *seekere willige bomen (...) ter hoogte van omtrent agt voeten af te slaan*. Voordat zij met hun werk begonnen, zagen zij *van de seyde*

van Hilversum op de voorsz. weg van verre (...) een persoon welke sij (nader gekomen sijnde) kende en gesien hebben dat het was Rijk Elbertz van der Heijde. Van der Heijde hakte een paar wilgen tot op de grond toe af, laadde ze op een wagen en vertrok weer. De Bree en Roelen benadrukten, dat zij ondanks dit vergrijp gewoon doorgingen met hun werkzaamheden.

Substituut-schout Michiel de Leeuw en Jacob Cosijn, een schep en van 's-Graveland, hadden op verzoek van Alewijn een onderzoek ingesteld naar wat er gebeurd was. Zij brachten een bezoek aan Van der Heijde. Bij diens huis ontdekten ze veel wilgenhout. Desgevraagd bevestigde Van der Heijde dat hij de bomen in opdracht van de Hilversumse buurmeesters Dekker en Smallenburg had omgehakt.¹⁷In het resolutieboek van het polderbestuur treffen we twee besluiten uit 1733 van het College van Hoofdingelanden aan om Jan Bernd Bicker en Bonaventura Oetgens van Waveren af te vaardigen om met het dorpsbestuur van Hilversum de kwestie te bespreken en het 's-Gravelandse standpunt nog eens uiteen te zetten.¹⁸

Het polderbestuur gaat tot actie over

Helaas werden de inspanningen van Bicker en Van Waveren niet vastgelegd in het resolutieboek van de Hoofdingelanden. Naar het vervolg kijkend moeten we echter constateren dat de missie zonder blijvend succes is gebleven. Uit de *Memorie der stucken door Heeren Hoofdingelanden aan de pactisijns in den Hage toegesonde*¹⁹ blijkt dat op 7 januari 1737 het Hof van Holland uitspraak deed inzake de wens van 's-Graveland een strafzaak tegen de bomenkapperij van Hilversum te beginnen. Zij kregen op dit verzoek *nihil op het requeste*. Zij mochten tegen deze uitspraak echter in beroep gaan bij de Hoge Raad. Tegelijkertijd werd hen wel toestemming verleend een civiele procedure te beginnen bij het Hof van Holland tegen Hilversum. Deze procedure ging dan over de eigendomsrechten van de grond.²⁰ In een vermoedelijk aan de procureur gerichte brief klaagde Bicker over het gedrag van de Hilversummers: (...) *de Regenten van den Dorpe van Hilversum hebben kunnen goetvinden niet alleen voor eenige tijd maer voornamentlijk op gisteren en so wij vreesen ook op heeden te doen kappen en royen de bomen staende op de gemeene weg van den Dorpe van 's Gravelandt (...) en te dugten is, dat in-*

dien daar inne ten spoedigste niet werd voorsien deselve Regenten met alle de Boomen op de voorsz. weg staande insgelijx sullen handelen.²¹ Hilversum had volgens 's-Graveland alleen maar een vrije overweg. Bicker verzocht de procureur contact op te nemen met de heer Cruger, advocaat van het College Hoofdingelanden, om uit te zoeken welke juridische stappen tegen Hilversum ondernomen konden worden.

Centraal in het conflict stond dus de vraag wie de eigenaar van de vaart, de weg en de bomen was en wie onderhoudsplichtig. Het getuigenverhoor uit 1732 illustreert dit alleraardigst. De procureur, die de belangen van de Hoofdingelanden voor het Hof en later de Hoge Raad behartigde, was Sebastiaan Thierry de Bij, woonachtig in de Wagestraat in Den Haag. Hij richtte op 27 februari 1737 een verzoek tot het College om *copijen authenticq* van het Octrooi van 17 maart 1625, het amptiatie (aanvullend) octrooi van 20 maart 1626, het accoord van 18 maart 1634, het compromis van 1642 en de uitspraak van 8 januari 1643 te ontvangen. Van de uitspraak van de Hoge Raad van 15 januari 1643, die een einde maakte aan het geschil in de zeventiende eeuw, was bij de griffie van de Hoge Raad nog een *copie authenticq* aanwezig, zodat dit processtuk niet naar De Bij gestuurd hoefde te worden. Verder verzocht hij om een kaart van 's-Graveland waar de weg en de vaart met de bomen in kwestie

op stonden. Tenslotte verzocht hij alle voor de zaak relevante stukken op te sturen *wijl het ons voorkomt, dat die van Hilversum sig met veel overleg wapenen, om onse sustenuen (ons streven) tegen te gaan.*²² Nauwelijks een week later werden de meeste stukken al op de post gedaan. De secretaris/penningmeester van de Hoofdingelanden, Jan Pigeaud, moest schrijven dat hij helaas niet alle gevraagde stukken boven water had weten te krijgen. Ten overvloede deelde hij mee dat *de so genaamde Hilversumse Vaart is gegraven, sijnde dezelve als uit de Cavel-conditien blijkt, tusschen de Cavelingen 26 & 27 van de 's Gravelandse grond afgenomen, & den Hilversummers alleenlijk tot een passagie toegestaan.*

De Bij werd er tevens van op de hoogte gesteld dat Bicker voornemens was een bezoek te brengen aan Den Haag. Op dinsdag 12 maart zou de burgemeester van Amsterdam naar Den Haag reizen om met de procureur te spreken.²³ Deze had kennelijk nog iets te vragen over de exacte locatie van de bomen, want op maandag 11 maart 's ochtends werd bij Pigeaud alweer een brief van De Bij afgegeven. Nog dezelfde dag antwoordde de secretaris dat de bomen in kwestie *binnen de limiten van 's-Graveland heel aan 't Zuydeynde, langs de weg strekkende Oost & Westwaarts tusschen de heer Jacob Roeters, & de gronden van de heren Noppen & Jan van Strijen* stonden. Pigeaud moest

Kaartje van de weg, de vaart en de bomen (Coll. SAGV).

Over de procesgang in de achttiende eeuw

Evenals tegenwoordig bestond er in de achttiende eeuw de mogelijkheid van beroep tegen de uitspraak van een rechter. Beroepsinstanties waar men dan terecht kon waren het Hof van Holland en de Hoge Raad. Daarvoor diende een procureur ingeschakeld te worden. Hij was degene die beroep (appèl) aantekende; hij verklaarde zich appelland. Weliswaar waren het Hof en de Hoge Raad in de eerste plaats beroepsinstanties, in sommige gevallen – zo ook in het door ons besproken conflict – waren zij ook in eerste instantie bevoegd. Het College van Hoofdingelanden bracht het conflict voor het Hof van Holland en ging later tegen de uitspraak van het Hof bij de Hoge Raad in beroep. Binnen twintig dagen nadat bij de lagere rechter beroep was aangetekend, moest bij de hogere rechter het beroep vervolgd worden. De advocaat van de veroordeelde partij stelde in samenspraak met de procureur een rekest op ten einde de zaak ahangig te maken bij het Hof of de Hoge Raad. Daarna werd de tegenpartij door een deurwaarder gedaagd. De vele processuele handelingen die verricht moesten worden, vonden niet plaats in aanwezigheid van alle rechters maar ten overstaan van een tweetal raadsheer-commissarissen en in het geval van de Hoge Raad een griffier en een substituut-griffier.

Voordat het zover was, moest de zaak op de rol gezet worden. Hiertoe leverde de procureur een biljet in bij de griffie. Elke dinsdag (bij het Hof elke maandag) kwamen de procureurs bijeen in de zogenaamde rolzaal. In tegenwoordigheid van de twee *commissarissen ter audiëntie* las de griffier de zaken één voor één van de rol op.

Op de dag waarop het geschil op de rol stond moest de procureur van de klagende partij zijn eis doen. De eis werd neergelegd in een stuk dat door hem en de advocaat opgesteld was. Dit werd gedaan in de rolzitting. De tegenpartij kreeg daarna veertien dagen de tijd om hierop een antwoord te formuleren. De klager werd hierop weer in de gelegenheid gesteld om te repliceren. In deze re- en dupliekprocedure bestond de mogelijkheid nieuwe argumenten naar voren te brengen. Wanneer dit niet meer het geval was, was de zaak voldongen. Een zaak beneden de duizend gulden werd mondeling voor de twee commissarissen afgehandeld. Boven de duizend gulden werd voor het volledige college gepleit. Dat laatste was in het proces tussen 's-Graveland en Hilversum niet aan de orde.

echter het antwoord schuldig blijven op de vraag door wie de bomen geplant waren. Met de postwagen van dezelfde dag werd het antwoord verzonden. Op de enveloppe werd uitdrukkelijk vermeld: *sonder fout deze avond te bestellen*.²⁴ Er was dus haast geboden.

Op 25 maart 1737 deed het Hof uitspraak in de civiele kwestie. Het vonnis viel ongunstig uit voor Hilversum. Het dorp moest 's-Graveland in eigen-

dom laten van de vaart, de weg en de bomen en de aangedane schade vergoeden. Gesterkt door dit vonnis stapte De Bij naar de griffie van het Hof van Holland om zich *te stellen appellant aan den Hogen Rade in Holland*. Hij stelde hoger beroep in om alsnog een strafzaak tegen Hilversum te beginnen.

Voor de Hoge Raad

Ondertussen was het dossier van De Bij nog steeds niet compleet. Na ijverig zoeken moest Pigeaud de procureur meedelen dat het helaas onmogelijk was geweest iets nader te ontdekken.²⁵ De verdediging van Hilversum was ondertussen niet bij de pakken neer gaan zitten. Wat ze precies deden blijft voor ons verborgen. Uit de correspondentie van procureur De Bij kunnen we echter wel opmaken dat hij zich wat minder gemakkelijk begon te voelen. In juli verzocht hij het College om *iet-wat anders tegen die van Hilversum te sustineeren* (aan te voeren), *als wij bereits bij ons versoek aan Penael gedaan hebben*. Tevens hoopte hij dat nu alle originele stukken gevonden zouden zijn.²⁶

Ook Hilversum was niet gerust op de uitkomst bij de Hoge Raad. Zij hadden tenslotte de eerste slag verloren. Willem Hoiyer, procureur van de regenten van Hilversum, had via De Bij het College van Hoofdingelanden een voorstel gedaan om de zaak in den minne te schikken. Hilversum stelde 's-Graveland voor het beroep bij de Hoge Raad niet door te zetten. Hilversum beloofde als tegenprestatie voor een periode van twee jaar de bomen langs de weg in kwestie niet te zullen kappen of rooien. Ook zag het dorpsbestuur van Hilversum gaarne naleving van *Cavelconditie* nr. 17. In dit artikel werd er een melkpad voor Hilversum aangelegd over kavel 8. Bovendien verzocht men de naleving van de uitspraak door de Hoge Raad gedaan in 1643.

Het College van Hoofdingelanden was bereid tegemoet te komen op het punt van het melkpad. Aangaande het tweede punt moest Hilversum maar aantonen dat 's-Graveland in gebreke was gebleven.²⁷ In exact dezelfde bewoordingen deed Pigeaud De Bij het antwoord toekomen. Bovendien had hij weer wat stukken gevonden, die hij meteen meestuurde.²⁸ De Bij had zijn dossier dus nog steeds niet compleet.

De maanden die volgden lieten weinig bewe-

De Kerkbrink met raadhuis in 1762, dus vóór de brand van 1766. Zo zag de Kerkbrink er waarschijnlijk ook uit in de jaren dertig van de achttiende eeuw.

ging zien in de zaak. Pas op 17 januari 1738 stelde Hoijer zijn collega-procureur op de hoogte van het besluit van Hilversum. Het tegenvoorstel van 's-Graveland was niet bevredigend gebleken. Men kon zich niet vinden in het gedane voorstel en besloot de zaak voort te zetten.²⁹ De Bijde berichtte het College van Hoofdingelanden de volgende dag hierover. In zijn brief sprak hij zijn bevreemding uit over de gang van zaken en wenste de mening van Bicker hierover te vernemen.³⁰ In zijn brief van 24 januari sprak hij zijn vermoeden uit dat Hilversum als het ware van tactiek veranderd was en aanstuurde op een voor hen gunstige uitspraak van de Hoge Raad. Van een eerder door hen voorgestelde onderlinge schikking wilde men niets meer weten. Zij waren er op uit *ons appel te laten vervolgen van het nihil door 't Hoff op ons verzoek van Penael verleent*. Daardoor diende 's-Graveland de bewijslast te leveren en die was in de ogen van De Bijde niet erg overtuigend. *De gronden waerop wij ons penal hebben versogt nader en beter sullen dienen te bewijzen sal de nodige attentie dienen te werden gegeven om ons te doen hebben de noodige bewijs-*

en en stukken, waarschuwde de procureur. Mocht dit niet gebeuren, dan voorzag De Bijde dat de heren Hoofdingelanden nog wel eens in het ongelijk gesteld konden worden, met alle consequenties van dien.³¹ Deze brief zorgde voor de nodige onrust. De Hoofdingelanden belegden op 21 maart een buitengewone vergadering in het Oudezijds Heerenlogement. Tijdens die vergadering werd opnieuw een beroep gedaan op Bicker en Van Waveren om met Hilversum in contact te treden *om het geschil op de beste wijze af te doen*.³² Net als in 1733 mocht ook deze poging niet slagen. Het dorpsbestuur van Hilversum was dus vrij zeker van zijn zaak.

Op 28 oktober 1738 kwam een commissie uit de Hoge Raad bijeen om te bezien of men tot een compromis kon komen. De commissie bestond uit de raden Johan van Bleiswijk en Johan van der Does en de griffier van de Raad, Nicolaas van der Haer. Voor hen verscheen procureur Sebastiaan Thierry de Bijde en de advocaat Simon Heijnrijk Cruger namens het polderbestuur en procureur Willem Hoijer

met de advocaten François Ellinkhuizen en Johannes van der Kragt namens Hilversum. De uitspraak was een nederlaag voor 's-Graveland. Hilversum kreeg de vaart, de weg en de bomen *geleegen in de spatie van zes roeden* in eigendom. Hilversum moest wel genoeg nemen met de breedte van zes roeden. Daarnaast mochten de eigenaren van de landerijen langs de vaart en de weg de bomen wel snoeien, maar niet zonder toestemming van het dorpsbestuur. Rooiden de Hilversummers de bomen, dan kreeg het polderbestuur het recht om op de plaats van de gerooide bomen *een andere bewaame regel opgaande boomen naar hun genoegen [te] planten*. Deze nieuwe bomen zouden dan toch weer eigendom van Hilversum zijn. Ook met betrekking tot het melkpad en de naleving van de uitspraak van 1643 kreeg Hilversum zijn zin. Tenslotte werd 's-Graveland veroordeeld in de kosten zoals De Bijе al had voorspeld.³³ Aan het conflict was een einde gekomen.

Slot

Wat zijn we nu wijzer geworden? Allereerst is getracht een stukje Hilversumse geschiedenis te reconstrueren uit een periode waaruit weinig Hilversumse bronnen bewaard zijn gebleven. De 's-Gravelanders gunden ons een kijkje op de kwestie en wij keken als het ware mee over de schouders van Bicker en De Bijе naar het conflict. De Hilversummers waren in dit artikel niet de hoofdpersonen maar passanten. Geen onbelangrijke passanten overigens. In de getuigenverklaring van Roelen waren ze nadrukkelijk in beeld.

Heel duidelijk is geworden dat het polderbestuur zich vertild heeft aan deze zaak. Dat is op zich toch wel opmerkelijk als men bedenkt dat enkelen hunner de machtigste stad van de Republiek regeerden en uit aanzienlijke geslachten afkomstig waren. Klaarblijkelijk speelde de invloed die Amsterdam in de Republiek had geen rol voor de Hoge Raad.

Wellicht is de weinig solide ogende administratie van het College van Hoofdingelanden eveneens debet geweest aan de nederlaag van 's-Graveland. De Bijе klaagde bijna onophoudelijk dat niet alle stukken in zijn bezit waren. Hoijer daarentegen maakte een veel slagvaardiger indruk en wist de volle buit voor Hilversum binnen te slepen. Dat was eerder nog niet gelukt, zoals uit het voorgaande is gebleken.

- 1 U.M. Mehrtens, *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen*, Zeist 1985, p. 1.
- 2 Ibidem, noot 1.
- 3 Ibidem, p. 2 noot 7.
- 4 Zie voor de inhoud van de aanvulling: Mehrtens, a.w., p.3.
- 5 Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek, Archieven van de polder 's-Graveland (voortaan *Inventaris Polderarchief*), APG inv.nr. 19.
- 6 Mehrtens, a.w., p. 6 heeft het over kavel 20 i.p.v. kavel 26 zoals in Cavel conditie nr. 9 wordt vermeld; *Inventaris van de archieven van de polder 's-Graveland* (voortaan *Inventaris Polderarchief*), Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek, 1989, p. 1.
- 7 *Inventaris Polderarchief*, p. 2, Cavelconditie nr. 1, APG inv. nr. 19.
- 8 Over deze kwestie het boekje: S. Groenveld, *De prins voor Amsterdam*, Bussum, 1967.
- 9 Cavel conditie nr. 1, APG inv.nr. 19; lijst van Hoofdingelanden, APG inv.nr. 30.
- 10 Cavel conditie nrs 1 en 2, APG inv.nr. 19; Mehrtens, a.w., p. 8; *Inventaris Polderarchief*, p.2.
- 11 Cavel conditie nr. 2, APG inv.nr. 19; *Inventaris Polderarchief*, p. 2.
- 12 Akte houdende uitspraak door de Hoge Raad 15 januari 1643, APG inv.nr. 289; Mehrtens, a.w., p. 17.
- 13 C.L. Heek, *Overzicht van de Geschiedenis der Vaarten in het Gooi*, 1910, p. 2.
- 14 J. Aalbers, *De Republiek en de vrede van Europa. De buitenlandse politiek van de Republiek der Verenigde Nederlanden na de vrede van Utrecht (1713), voornamelijk gedurende de jaren 1720-1733, deel 1 Achtergronden en algemene aspecten*, Utrecht 1980. Aalbers gaat in dit boek uitgebreid in op de sanering van de financiën en de staatkundige hervormingen.
- 15 J.A.F. de Jongste, 'Een bewind op zijn smalst. Het politieke bedrijf in de jaren 1727-1747' in: *(Nieuwe) Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel IX, Haarlem 1980, p. 46.
- 16 Lijst Hoofdingelanden, APG inv.nrs. 16 en 30.
- 17 Getuigenverklaringen van Tatik Roelen, Jan Janz de Bree, Michiel de Leeuw en Jacob Cosijn, APG inv.nr. 293.
- 18 Resoluties 16 maart 1733, f.200r en 11 augustus 1733, f.202r, Resolutieboek Hoofdingelanden, APG inv.nr. 4b.
- 19 Memorie der stukken door Heeren Hoofdingelanden aan de practisijns in den Hage toegesonde..., APG inv.nr. 293. "Practisijn" = jurist.
- 20 In een nadere memorie van De Bijе aan College van Hoofdingelanden, APG inv.nr. 293.
- 21 J.B. Bicker aan S.T. de Bijе, 26 januari 1737, APG inv.nr. 293.
- 22 S.T. de Bijе aan College Hoofdingelanden, 27 februari 1737, APG inv.nr. 293.
- 23 J. Pigeaud aan S.T. de Bijе, 7 maart 1737, APG inv.nr. 293.
- 24 J. Pigeaud aan S.T. de Bijе, 11 maart 1737, APG inv.nr. 293.
- 25 J. Pigeaud aan S.T. de Bijе, 8 mei 1737, APG inv.nr. 293.
- 26 S.T. de Bijе aan College Hoofdingelanden, 22 juli 1737, APG inv.nr. 293.
- 27 Resolutie d.d. 13 augustus 1737, Resolutieboek Hoofdingelanden, APG inv.nr. 4b f.212r, Cavel conditie nr. 17, APG inv.nr. 19.
- 28 J. Pigeaud aan S.T. de Bijе, 16 augustus 1737, APG inv.nr. 293.
- 29 W. Hoijer aan S.T. de Bijе, 17 januari 1738, APG inv.nr. 293.
- 30 S.T. de Bijе aan J. Pigeaud, 18 januari 1738, APG inv.nr. 293.
- 31 S.T. de Bijе aan J. Pigeaud, 24 januari 1738, APG inv.nr. 293.
- 32 Resolutie d.d. 21 maart 1738, Resolutieboek Hoofdingelanden, APG inv.nr. 4b, f.214r.
- 33 Acte van Compromis en Condemnatie door Heeren Commissarissen van den Hoogen Raade uitgesproken d.d. 28 oktober 1738, APG inv.nrs. 293 en 294; Zie tevens Resolutie d.d. 31 mei 1739, Resolutieboek Hoofdingelanden, APG inv.nr. 4b f.218v e.v.